

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I INNOWACYJNOŚĆ

w procesie rozwoju regionów
Europy Środkowo-Wschodniej

pod redakcją Wojciecha Kosiedowskiego

Instytut Przedsiębiorstwa i Innowacji
ul. Chałubińskiego 10, 00-900 Warszawa

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I INNOWACYJNOŚĆ W PROCESIE ROZWOJU REGIONÓW EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Redakcja
Wojciech Kosiedowski

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIWERSYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA

Toruń 2013

Recenzenci

prof. zw. dr hab. Aleksandra Jewtuchowicz
dyrektor Instytutu Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytetu Łódzkiego

dr Olga Lavrinenko
prodziekan Wydziału Nauk Społecznych
Uniwersytetu w Daugavpils (Łotwa)

Redakcja i korekty
Magdalena Szczepańska

Projekt okładki
Tomasz Jaroszewski

Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2010–2013
jako projekt badawczy nr NN 114241838

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2013

ISBN 978-83-231-3141-0

WYDAWNICTWO NAUKOWE UMK

ul. Gagarina 5, 87–100 Toruń

REDAKCJA: tel. (56) 611 42 95; fax (56) 611 47 05

e-mail: wydawnictwo@umk.pl

DYSTRYBUCJA: tel./fax (56) 611 42 38

e-mail: books@umk.pl

www.wydawnictwoumk.pl

DRUK I OPRAWA: Drukarnia WN UMK

SPIS TREŚCI

Wstęp (Wojciech Kosiedowski)	9
CZĘŚĆ I. ELEMENTY TEORII PRZEDSIĘBIORCZOŚCI I INNOWACYJNOŚCI	
Maria Kola-Bezka , Elementy teorii przedsiębiorczości regionu	15
1. Pojęcie przedsiębiorstwa i przedsiębiorcy. Tradycyjne ujęcie przedsiębiorczości	16
2. Typologia przedsiębiorstw	29
3. Teoretyczne koncepcje roli i miejsca przedsiębiorczości w rozwoju regionów	42
4. Pojęcie i czynniki przedsiębiorczości regionu	52
Podsumowanie	61
Mariusz Czupich , Elementy teorii innowacyjności regionu	63
1. Istota i definicje innowacji i innowacyjności	64
2. Poziomy innowacyjności gospodarczej	68
3. Uwarunkowania, mierniki i wskaźniki innowacyjności krajowej	73
4. Innowacje w wybranych teoriach rozwoju regionalnego	80
5. Środowisko innowacyjne i regionalne systemy innowacji	83
6. Kapitał ludzki i społeczny a innowacyjność	92
Podsumowanie	99
CZĘŚĆ II. EKONOMICZNO-PRZESTRZENNĄ STRUKTURA EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ I JEJ ZMIANY W KONTEKŚCIE INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ	
Wojciech Kosiedowski , Makroekonomiczne i regionalne dysproporcje w rozwoju Europy Środkowo-Wschodniej	103
1. Między Europą Zachodnią a Wspólnotą Niepodległych Państw. Geopolityczne i geoeconomiczne położenie EŚW	104

2. Zróżnicowania rozwoju na poziomie makroekonomicznym. Konwergencja gospodarek krajowych	126
3. Zróżnicowania międzyregionalne. Konwergencja na poziomie regionów NUTS 2	139
Podsumowanie	168

Barbara Jurkowska, Wojciech Kosiedowski, Uwarunkowania wzrostu

przedsiębiorczości i innowacyjności regionu wynikające z unijnej polityki spójności	171
1. Geneza i ewolucja polityki spójności	173
2. Finansowanie polityki spójności	179
3. Polityka spójności a rozwój przedsiębiorczości i innowacyjności.....	190
Podsumowanie	197

Mariusz Czupich, Innowacyjność w procesie rozwoju gospodarczego

Europy Środkowo-Wschodniej	199
1. Sytuacja sektora badawczo-rozwojowego w okresie transformacji systemowej	200
2. Wpływ integracji państw EŚW z Unią Europejską na konkurencyjność i innowacyjność gospodarki Wspólnoty	205
3. Czynniki i mierniki innowacyjności	215
3.1. Działalność badawczo-rozwojowa	215
3.2. Zasoby ludzkie w rozwoju nauki i technologii	227
Podsumowanie	234

Henryk Borko, Rola międzynarodowej wymiany handlowej

w kreowaniu innowacyjności – na przykładzie gospodarek Białorusi, Czech, Słowacji i Ukrainy	237
1. Pojęcie innowacyjności a efekty innowacji	239
2. Innowacje a wymiana handlowa	243
3. Handel zagraniczny a innowacyjność gospodarek Białorusi, Czech, Słowacji i Ukrainy	246
3.1. Obszar analizy	246
3.2. Sprzedaż nowych produktów na rynku	248
3.3. Eksport towarów zaawansowanej techniki	250
Podsumowanie	259

CZĘŚĆ III. RAPORT Z BADAŃ EMPIRYCZNYCH

Karolina Sadowska , Analiza przedsiębiorczości i innowacyjności regionów Europy Środkowo-Wschodniej za pomocą metod ilościowych	263
1. Badanie według metody wzorca rozwoju	268
2. Badanie według metody sum standaryzowanych	281
3. Porównanie i interpretacja wyników	287
4. Porównanie wyników badania przedsiębiorczości i innowacyjności z rankingiem regionów wg PKB na 1 mieszkańca ...	298
Podsumowanie	306
Aneks statystyczny	313
Analiza innowacyjności i przedsiębiorczości regionów Europy Środkowo-Wschodniej za pomocą metody ankietowej	
1. Wojciech Kosiedowski , Założenia metodyczne i zakres badań	341
2. Maria Kola-Bezka , Wyniki badań w Polsce	345
2.1. Wyniki badania mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego	346
2.2. Wyniki badania mieszkańców województwa warmińsko-mazurskiego	364
2.3. Wyniki badania samorządów terytorialnych województwa warmińsko-mazurskiego	383
3. Maria Kola-Bezka , Wyniki badań na Białorusi	401
3.1. Wyniki badania mieszkańców obwodu witebskiego	402
3.2. Wyniki badania władz terenowych obwodu witebskiego	415
4. Mariusz Czupich, Saulius Stanaitis , Wyniki badań na Litwie	433
4.1. Wyniki badania mieszkańców regionu wileńskiego	433
4.2. Wyniki badania władz terenowych regionu wileńskiego	452
5. Mariusz Czupich , Wyniki badań na Łotwie	471
5.1. Wyniki badania mieszkańców regionu Łatgalia	471
5.2. Wyniki badania władz terenowych regionu Łatgalia	490
6. Maria Kola-Bezka , Podsumowanie badań ankietowych	507
6.1. Poglądy i opinie mieszkańców	507
6.2. Poglądy i opinie przedstawicieli samorządów terytorialnych i władz terenowych	529

Zakończenie (Wojciech Kosiedowski)	557
Spis tabel	559
Spis rysunków	571
Literatura	577
Entrepreneurship and Innovativeness in the Development of the Regions of Central and Eastern Europe (Summary)	595
Informacje o autorach	599

WSTĘP

Niezbędna poprawa dynamiki rozwoju i konkurencyjności gospodarki Polski i innych państw Europy Środkowo-Wschodniej wymaga stworzenia odpowiednich warunków dla pełniejszego wykorzystania na wszystkich poziomach prowadzonej działalności nowoczesnych czynników wzrostu – przedsiębiorczości i innowacyjności. Zadanie to jest szczególnie istotne w obecnym okresie osłabionej koniunktury europejskiej i światowej, wobec konieczności stawiania czoła skutkom ciągle jeszcze obecnego kryzysu gospodarczego i finansowego.

W tradycyjnym ujęciu kategorie „przedsiębiorczość” i „innowacyjność” odnoszą się najczęściej do podmiotów mikroekonomicznych – zazwyczaj do przedsiębiorstw i są rozpatrywane w powiązaniu z takimi ich celami, jak: maksymalizacja zysku, powiększenie majątku, poszerzenie rynku zbytu produkowanych dóbr i/lub świadczonych usług, wprowadzanie postępu technicznego i organizacyjnego, tworzenie nowych miejsc pracy, identyfikowanie i wykorzystywanie szans zauważonych w otoczeniu i inne. W ostatnich latach zyskują na znaczeniu makroekonomiczne ujęcia przedsiębiorczości i innowacyjności, czemu sprzyja rozwój międzynarodowej integracji gospodarczej. Tendencja ta jest dobrze widoczna we Wspólnocie Europejskiej, o czym świadczy jedno z najważniejszych założeń „Strategii Europa 2020”, zgodnie z którym Wspólnota ta ma stać się „Unią innowacji”¹. Natomiast na

¹ Zob. Komunikat Komisji Europejskiej, *Europa 2000. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela,

poziomie regionalnym, jak do tej pory, przedsiębiorczość i innowacyjność nie spotkała się z większym zainteresowaniem ze strony zarówno nauki, jak i praktyki. W polskiej i zagranicznej literaturze przedmiotu występuje w tym zakresie wyraźna luka. Bardzo brakuje zwłaszcza wiedzy empirycznej o kształtowaniu się przedsiębiorczości i innowacyjności w regionach Europy Środkowo-Wschodniej, co utrudnia położonym tutaj państwom prowadzenie efektywnej polityki gospodarczej i regionalnej.

Celem niniejszej książki jest częściowe zapełnienie wspomnianej luki. Publikacja ta jest głównym elementem dorobku projektu badawczego pt. „Przedsiębiorczość i innowacyjność jako czynniki rozwoju regionów Europy Środkowo-Wschodniej w kontekście wspólnotowej polityki spójności”, zrealizowanego w latach 2010–2013 w Katedrze Integracji Europejskiej i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu przez kilkuosobowy zespół specjalistów z Polski, Litwy i Białorusi, działający pod kierunkiem niżej podpisanego². Wyjściowym założeniem projektu była teza o niedostatecznej, w stosunku do realnie istniejących możliwości, przedsiębiorczości i innowacyjności postkomunistycznych gospodarek regionalnych Europy Środkowo-Wschodniej, zwłaszcza wobec procesów globalizacji i integracji międzynarodowej, co niekorzystnie rzutuje na konkurencyjność państw i gospodarek położonych w tej części kontynentu.

Mając na uwadze pilną potrzebę pogłębienia wiedzy empirycznej w omawianym przedmiocie, w projekcie szczególny nacisk położono na badania empiryczne. Przyjęto założenie, że przedsiębiorczość i innowacyjność regionu można badać wyłącznie w ujęciu porównawczym, na podstawie wiarygodnych danych statystycznych z jednej strony, a z drugiej – informacji i opinii uzyskanych bezpośrednio od zainteresowanych i kompetentnych w tej dziedzinie osób. W konse-

3.3.2010, KOM(2010) 2020, wersja ostateczna; Komunikat Komisji Europejskiej, *Projekt przewodni strategii Europa 2020 Unia innowacji*, Bruksela, 6.10.2010, COM(2010), 546, wersja ostateczna.

² Przeprowadzone badania były finansowane ze środków grantu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego nr NN 114241838.

kwencji koncepcja projektu i zarazem niniejszej książki przewidywała prowadzenie analiz trzema torami równoległe:

- jako studia teoretyczne, dotyczące ogólnej problematyki przedsiębiorczości i innowacyjności regionu na tle polityki spójności Unii Europejskiej i w związku z zachodzącymi we Wspólnocie procesami konwergencji i dywergencji na poziomie makroekonomicznym i regionalnym;
- jako międzynarodowe badania ilościowe (taksonomiczne), analizujące omawiane zjawiska na podstawie odpowiednich danych statystycznych;
- jako międzynarodowe badania ankietowe przeprowadzone w dwóch grupach respondentów: reprezentantów społeczności lokalnych oraz przedstawicieli organów samorządu terytorialnego (lub innych organów władz terenowych).

Zgodnie z przyjętą koncepcją książka składa się z trzech części. Pierwsza, zatytułowana „Elementy teorii przedsiębiorczości i innowacyjności”, ma charakter wprowadzający do zaprezentowanych dalej rozważań i badań. Zawiera ona dwa studia poświęcone systematycznej i krytycznej prezentacji ważniejszych problemów teoretyczno-metodologicznych przedsiębiorczości i innowacyjności regionu, a przede wszystkim warsztatowi terminologicznemu i podejściom koncepcyjnym.

Druga część prezentuje wielowymiarową analizę ekonomiczno-przestrzennej struktury Europy Środkowo-Wschodniej w kontekście integracji europejskiej. Zostały tutaj zamieszczone cztery opracowania, omawiające: makroekonomiczne i regionalne zróżnicowania w rozwoju EŚW, uwarunkowania wzrostu przedsiębiorczości i innowacyjności regionu wynikające z unijnej polityki spójności, miejsce i rolę innowacyjności w procesie rozwoju EŚW oraz znaczenie wymiany międzynarodowej w kreowaniu innowacyjności na przykładzie wybranych gospodarek.

Najobszerniejsza, trzecia część książki przedstawia wyniki badań empirycznych o charakterze ilościowym i jakościowym, które zostały zrealizowane w ramach wspomnianego projektu. Ich celem była pogłębiona, międzynarodowa analiza porównawcza i ocena stanu obecnego

oraz warunków i możliwości rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności w regionach EŚW. Analiza ilościowa, dokonana za pomocą metod taksonomicznych, obejmowała gospodarki krajowe i wszystkie regiony NUTS 2 dziesięciu państw EŚW: Bułgarii, Estonii, Republiki Czeskiej, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii, Słowacji, Słowenii i Węgier. Natomiast badanie ankietowe przeprowadzono w wybranych regionach trzech państw członkowskich UE: Polski, Litwy i Łotwy oraz – dla porównania – sąsiadującego z nimi państwa nienależącego do UE i opóźnionego pod względem transformacji systemowej – Białorusi. Ankietowaniem objęto dwie grupy respondentów: przedstawiciele lokalnych społeczności, zamieszkujących w wytypowanych regionach oraz odpowiedzialnych pracowników organów samorządu terytorialnego i/lub innych jednostek władz terenowych lokalnych i regionalnych.

Kończąc, należy podkreślić, że książka jest dziełem zbiorowym wielu osób z kraju i zagranicy, które nie szczędziły dla niej czasu i wysiłków z nadzieją, że ich rezultaty okażą się potrzebne i interesujące dla Czytelników pragnących pogłębić swoją wiedzę o skomplikowanych procesach gospodarczych zachodzących w naszej części Europy. Trzeba dodać, że szeroki, międzynarodowy charakter projektu był źródłem licznych, często nieoczekiwanych trudności. Ich przezwyciężenie nie byłoby możliwe bez merytorycznego, organizacyjnego i moralnego wsparcia licznych, zaprzyjaźnionych z zespołem autorskim współpracowników z Białorusi, Litwy i Łotwy. Wszystkim tym, którzy przyczynili się do powstania niniejszej pracy, należą się wyrazy wdzięczności.

Wojciech Kosiedowski